

Feministische theologen. Tussen structuren en secularisme

Interview met Annekatrien Depoorter, Anneleen Decoene, Goedroen Juchtmans, Joke Lambelin

door Roos Maes

verschenen in Tijdschrift voor Geestelijk Leven, 68 (2012) 6, 59-65.

1. Inleiding

Vier jonge vrouwelijke theologen zitten op oude stoelen rond de houten tafel. We hebben afgesproken in “Huize Colette”, een statig oud ‘heren’ huis in Gent dat bijzonder veel jong volk over de vloer krijgt. Met tweedehandsboeken, retro-lampadères en afgezeten fauteuils. De waardin – een al even jonge dame – serveert ons vriendelijk haar heerlijke chocolademelk en huisgemaakte vlierbloesemlimonade.

De vier vrouwen vinden elkaar, in regelmatige ontmoeting en gesprek, in een gezamenlijke passie voor vrouwen en religie. Ik mag hen beluisteren, lanceer af en toe een stoute vraag om hen uit te dagen. Ze laten zich niet zomaar verleiden tot gemakkelijke antwoorden. Weloverwogen, genuanceerd maar toch duidelijk geven ze hun mening over vrouwen, maatschappij, geloof, kerk, ... ik laat de lezer meegenieten van dit pittig gesprek.

Allen hebben een vrij klassiek profiel : gedoopt en gevormd, school gelopen in het katholiek onderwijs, universitaire opleiding, in rechte lijn of via een omweg theologisch gevormd. Ze zijn nu op verschillende terreinen aan het werk : in vorming, hoger onderwijs, sociaal middenveld , studiewerk en onderzoek. Ze noemen zich unaniem feministes. De één al meer strijdend activistisch dan de ander.

2. Feminisme is breder dan vrouwenrechten.

“ Ik kan mij toch niet identificeren met de bh-verbrandende feministen van vroeger”, zegt Annekatrien. “Dat soort feminisme is voorbij. Ik stel trouwens vast dat mijn studenten helemaal niets met feminisme hebben. Dat is voor hen niet relevant. Door mijn opleiding ben ik me bewust geworden dat ikzelf, maar ook veel mensen in mijn omgeving, op verschillende terreinen opboksen tegen de macht. Macht beheerst onze relaties, in structuren en persoonlijk. Feminisme heeft voor mij te maken met het onderkennen en zichtbaar maken van die ongelijkheden, en dus niet enkel met een strijd van vrouwen voor gelijke rechten”. Anneleen vult daarbij aan : “Feministische theorieën en theologieën betrekken alle dimensies van het leven. Het gaat zowel over verschillen tussen sexen als over nationaliteit, ras, stand.... Zowel over structuren als over alle domeinen van het dagelijkse leven. Dat is trouwens essentieel : de ervaringen en verhalen van vrouwen, de positie van waaruit ze spreken, hun leven en hun denken zijn de grondstof van waaruit aan theologie wordt gedaan en daarom vind ik dit zo boeiend. Het omvat alle facetten van het leven en samenleven. Voor mij is feminisme breder dan de vraag om gelijke rechten.. Het gaat om het ontmaskeren en doorbreken van een normatief denken dat dualistisch is en machtsongelijkheid in stand houdt. Het gaat om de vraag welke samenleving we willen. Overigens koester ik wel sympathie voor die bh-

verbrandende feministen: feminisme is voor mij ook activisme, concrete verandering realiseren, en niet enkel theorie.”

Dat beamen de anderen volmondig. Gelijkaardige confrontaties hebben hun besef van vrouw zijn aangescherpt en hen alert gemaakt voor de machtsongelijkheden die aan de grondslag liggen van de achterstelling van groepen vrouwen in de samenleving. Ook in de kerk.

Goedroen : “Ik heb altijd al een passie voor religie en kerk gehad. Ik wou in mijn tienerjaren dan ook priester worden. Godsdienstwetenschappen studeren was voor mij een manier om mijn ‘roeping’ te volgen. Maar ondanks die ‘roeping’ kon ik in de katholieke kerk geen priester worden omdat ik vrouw ben. Die onrechtvaardigheid heeft mijn vrouwenbewustzijn versterkt.”

Joke vertelt hoe religie ook in haar opvoeding steeds al aanwezig was, in een intense manier van leven en met veel aandacht voor verhalen. Op haar achttiende trok ze voor een jaar naar Maleisië, en woonde daar bij een zeer vrome katholieke Chinese familie. Ze werd er dagelijks geconfronteerd met de vele manieren waarop de verschillende religieuze groepen (christenen, hindoes, boeddhisten, en moslims) proberen samen te leven. En ze raakte nieuwsgierig. Zij wou begrijpen wat religie voor mensen betekent, wat een godsdienst in een samenleving teweeg brengt. Nu doet zij onderzoek over islamitisch feminisme, en over de impact daarvan op interreligieuze dialoog in West-Europa. “Ja, ik benoem mezelf als feministe, omdat die naam nog steeds prikkelt. Feminisme toont nog steeds hoe belangrijk het is als ‘witte westerse vrouw’ bewust te worden van die verschillende constructies, de brillen waarmee ik naar de wereld kijk en waarmee anderen naar mij kijken, de manieren waarop ik en anderen machtsposities handhaven. Die machtsposities benoemen, van daaruit analyseren en verandering teweeg brengen, dat noem ik feminisme”.

3. Theologie : wat bedoel je juist?

Zo duidelijk als ze zijn over hun feministische identiteit, zo aarzelend antwoorden ze op de vraag of ze theologen zijn : het hangt er maar van af wat je onder dat woord verstaat. Dat is juist het punt van de feministische theologie dat ze zowel inhoud als methode van het huidige theologiseren onder kritiek plaatst. Anneleen : “Feministisch theologisch onderzoek wil maatschappelijk relevant zijn, wil in het samenleven verandering te weeg brengen. Bij het schrijven van mijn doctoraat heb ik ervaren hoe belangrijk het is om onderzoek en maatschappelijk engagement met elkaar te verbinden. Mijn engagementen in de sociale en vrouwenbeweging zijn werkelijk een noodzakelijke voorwaarde om aan feministische theologie te kunnen doen. Wat ik daar zie, onderken en aan ervaringen opdoe wordt deel van mijn theologiseren. Het vraagt ook extra tijd en inzet, en deze manier van aan onderzoek doen is niet vanzelfsprekend in een context van ‘academisch kapitalisme’ waarin maatschappijverandering of bevrijding niet hoog op de agenda staan”

Goedroen : “Voor mij is alles met alles verweven. God en mens zijn geen aparte werelden, de persoon als individu kan niet los gedacht worden van zijn of haar positie in de samenleving, ervaring en kennis zijn met elkaar verbonden. Ook religie en godsdienst kunnen niet los van de samenleving gedacht worden. Voor mij kan elke werkelijkheid sacramenteel en heilig zijn.

Dat werpt een heel ander licht op religie en geeft ons andere woorden om over het heilige te spreken. Feministische theologie heeft mij alert gemaakt voor de rol en het belang van macht en religie maar neemt evenzeer de religieuze ervaring mee in haar theologiseren. Dat heeft impact op de keuzes die ik maak, bvb op welke domeinen ik onderzoek wil doen. Als ik onderzoek doe naar zittenblijvers in het onderwijs, dan gaat dat evengoed over de samenleving en levensbeschouwing. Wie een praktijk als zittenblijven verdedigt, doet dit vanuit bepaalde, onderliggende overtuigingen over het leerproces van kinderen. Zo legt zittenblijven de nadruk op het falen van kinderen tegenover een vooraf vastgelegde norm, met een uitsluiting van het kind uit de vertrouwde klasomgeving als gevolg. Die nadruk gaat voor mij regelrecht in tegen mijn geloof en mijn theologische inzichten. Wanneer overtuigingen niet gericht zijn op het ‘openbloeien’ en waardierend insluiten van mensen die het moeilijk hebben, is er iets mis. Zoeken naar verklaringen, bestaande verhoudingen onder kritiek plaatsen en dat helder krijgen, daarover nadenken en inzichten doorgeven, is mijn manier om de wereld te veranderen. ”

Annekatrien : “Ik heb ooit een thesis gemaakt over “Heiligheid in het alledaagse”. Ik zou dit geen louter feministisch theologisch onderwerp noemen maar misschien is het niet toevallig dat ik als vrouw door dit thema was geboeid. Vanaf dan ben ik me meer gaan verdiepen in concrete religieuze ervaringen in plaats van in dogmatische constructies. In mijn werk op de hogeschool ervaar ik dat jongeren weinig weten over religie, behalve wat losstaande feiten of curiositeiten. Ze hebben geen taal om over hun eigen religieuze ervaring of zingeving te denken of te spreken. Ik laat hen autobiografiën of romans met een spirituele inslag lezen, liefst uit verschillende religies en culturen. Op die manier maken ze kennis met spiritualiteit en zinragen en dat spreekt hen wel aan. Het geeft hen ook de kans hun eigen zoektocht te gaan, vanuit hun ervaringen en vanuit de verhalen van anderen. Dat onder woorden brengen vinden ze heel moeilijk, maar achteraf blijkt altijd dat ze er veel aan gehad hebben en dat ze heel wat vooroordelen tegenover religie (christendom maar bijvoorbeeld ook islam) hebben laten varen.

Goedroen : “Intussen ben ik de theologie voorbij. Dat wil niet zeggen dat ik de theologie losgelaten heb, maar wel dat ze voor mij nog slechts zinvol kan zijn binnen een ruimer perspectief. Het gaat mij in de eerste plaats om mensen, om de wijze waarop zij vandaag geloven en aan hun leven zin geven. Die insteek vraagt dat je dus niet start vanuit een denken over God, maar vanuit de praktijken en verhalen van mensen over hun geloof.”

Joke : “Ik merk nogal wat onwetendheid en vooroordelen over Islam in mijn directe omgeving. Voor een aantal (witte, westerse) vrienden lijkt ‘islamitisch feminisme’ een onmogelijke combinatie. Ze gaan ervan uit dat moslima’s geen feministen kunnen zijn. Ik vind het belangrijk in de eerste plaats die stereotiepen uit te lichten en te bevragen en tegelijk ook over de strijd van islamitische feministes te vertellen. Hun kracht aanwezig stellen door hun stem te laten klinken.”

4. Feminisme, theologie, kerk : geen hot items

Op mijn vraag of beide, theologie en feminisme, vandaag in onze samenleving nog relevant zijn krijg ik hevige reactie. Natuurlijk ! Wie kan dat nu in vraag stellen? Feministische

theologie is wel relevant want zowel vrouwen als religie maken wezenlijk deel uit van de werkelijkheid. Ze geven wel toe dat feministische theologen gekneld zitten tussen twee groepen. Enerzijds behoor je niet écht tot het clubje van de zogenaamde échte theologen (die toch nog steeds erg structuur en instellingsgebonden blijven); anderzijds bots je in de feministische beweging op een doorgedreven secularisme waar religie 'out of the box' is.

En de katholieke kerk van vandaag? Daar liggen ze niet van wakker en in hun dagelijks leven hebben ze er nauwelijks mee te maken. Een gemeenschap van gelijkgezinden of een meer experimentele groep dat zien ze wel zitten, maar dat krijgt geen concrete vorm in een pastoraal, laat staan kerkelijk engagement. Alleen Annekatrien is verbonden met een experimentele groep rond de Machariuskerk in Gent, maar ook daar botst ze op structuren en machtsverhoudingen.

En hun geloof? Hoe zouden ze zichzelf benoemen? Van katholiek, over christen tot boedhistisch-christelijk-agnost en christelijke sufi. Het kan allemaal en eigenlijk vinden ze dat niet zo belangrijk. De christelijke traditie waarin ze zijn opgevoed willen ze niet verloochenen, al was het maar uit loyaliteit tegenover hun ouders. Ze beseffen wel dat ze via die traditie niet alleen een gevoeligheid voor het religieuze hebben meegekregen maar ook een taal, beelden en rituelen om over het "niet noembare" te spreken. Maar nu vinden ze evenzeer woorden en beelden in andere tradities en putten ze inspiratie uit meerdere religieuze bronnen. "Het christendom heeft voor mij wél een boeiend verhaal en biedt me een belangrijk perspectief. Theologe zijn is voor mij de wereld veranderen, en dat inzicht heb ik toch vanuit de bijbelse verhalen. Hoe dubbelzinnig het ook is om dat zo duidelijk te zeggen. Voor je het weet word je verkeerd begrepen of ingelijfd in een systeem dat je zelf onder kritiek stelt", zegt Anneleen.

Joke : "Dat is waarom feministische theologie voor mij belangrijk is : het kan een interreligieuze dialoog tussen vrouwen en solidariteit over moeilijke grenzen tot stand brengen. Het kan, maar enkel mét de nodige zelfkritiek en een stevige analyse van machtsrelaties, van geweld. Toch is er nog een lange weg te gaan, want ook al heeft feministische theologie impliciet een interreligieus gezicht, ze blijft het moeilijk hebben om haar eigen christelijke grenzen te overschrijden."